

СТОПАНСКА КОМОРА НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ECONOMIC CHAMBER OF NORTH MACEDONIA

Бр. 08- 819/1
20 2021 година
Скопје

До

- Зоран Заев, претседател на Владата на РСМ
- Фатмир Битиќи, заменик претседател на Владата на Република Северна Македонија задолжен за економски прашања, координација со економските ресори и инвестиции
- Јагода Шахпаска, министер за труд и социјална политика во Владата на Република Северна Македонија

Скопје

Предмет: Мислење по ревидираниот предлог на Закон за изменување и дополнување на Законот за работните односи

Почитувани,

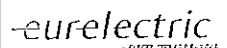
Во врска со предложениот текст на Законот за изменување и дополнување на Законот за работните односи, објавен на Единствениот електронски регистар на прописи (ЕНЕР) на 12.04.2021 година, компаниите-членки на Стопанската комора на Северна Македонија изразуваат силно незадоволство од предложеното законско решение и укажуваат дека предложените одредби ќе имаат сериозни негативни последици врз целата македонска економија.

Имено, компаниите укажуваат дека предложениот концепт за уредување на прашањето на користењето на неделниот одмор со воведување на целосна забрана за работа во недела со исклучок на дејностите кои се поименично наведени, не оди во полза ниту на економските субјекти, ниту на работниците, ниту на македонската економија како целина, и ќе предизвика сериозни негативни импликации.

Во продолжение проследуваме коментари по конкретните предложени одредби:

Член 134 став (2) и (3) од ЗРО

Генералната забелешка на компаниите е дека предложеното законско решение е неприменливо. Таксативното набројување на дејностите во кои може да се направи отстапка на ова правило, го обременува текстот на Законот за

работните односи кој е *lex generalis* и секое наредно дополнување и измена на листата на дејности ќе претставува измена на Законот за работните односи.

Има многу сектори и дејности каде технолошко-техничкиот процес е таков што не трпи одлагање и запирање, или истото ќе биде поврзано со големи застои и загуби, кои негативно ќе се одразат на продуктивноста и конкурентноста на работењето на деловните субјекти, и во крајна линија ќе донесат загуби во македонската економија. Поради наведеното, во законот не треба да се набројуваат дејностите кои ќе бидат исклучок од правилото да не се работи во недела со оглед дека тие се менлива категорија, измената на закон е процедура и тоа може да предизвика несогледливи последици, туку потребно е да се остави простор секаде каде тоа е неопходно заради производниот процес, или заради оптимизирање на работните процеси на компанијата, да се остави можноста за работа на недела.

При тоа, во предлог-законот не е јасно дефинирано дали таксативно наброените дејности се однесуваат на дејности кои компаниите ги имаат регистрирано во Централниот регистар, ниту дали доколку во рамките на компанијата има организациона единица која извршува една од дејностите наведени во член 134 став 3, би значело дека конкретната организациона единица во компанијата може да извршува работни задачи во недела.

Доколку законодавецот остане на определбата поименично да се наведуваат дејностите на кои ќе им биде дозволено да работат во недела, укажуваме дека помеѓу останатите, задолжително треба да биде вклучени и:

- Градежништво, како дејност во која извршувањето на работите е директно зависно повеќе фактори кои директно влијаат на извршувањето на работите во овој сектор. Поради ваквата природа на дејноста, градежништвото (особено активностите поврзани со реализација на големите капитални инвестиции и објекти од јавен интерес) не смеат да трпат никакви ограничувања, поради што ниту со Законот за работните односи, ниту со посебните закони треба да се ограничува можноста компаниите работните процеси да ги организираат согласно потребите.
- Работењето во градежништвото е условено од повеќе фактори:
 - o **временските услови:** градежните компании не работат со ист интензитет во текот на целата година, туку работата зависи од временските услови и од климатските фактори, поради што мора да се дозволи да се искористат сончевите денови во годината и поволната клима;
 - o **роковите:** реализацијата на проектите е врзана со рокови, кои, доколку не се испочитуваат од деловните субјекти, се плаќаат договорни казни и пенали за секој ден задоцнување, а иницираната мерка би се одразила негативно не само врз реализацијата во недела туку и во текот на целиот викенд и би влијаела негативно врз исполнувањето на роковите;
 - o **технологијата:** во градежништвото се користат различни видови машини и опрема, кои имаат посебен начин на работа и кои во голем дел ја одредуваат и конкурентноста на компаниите,

поради што е потребно да се остави слобода при креирањето на работните процеси, при дефинирањето на динамиката за изведување на градежните активности и при искористувањето на потенцијалот со кој располагаат компаниите;

- **спецификите на градежните материјали:** градежните материјали што се користат во градежништвото имаат различни својства, па квалитетот на градбите е директно условен од брзината и од континуитетот на изведбата, при што одредени градежни работи не трпат одлагање (пр. бетонирање, асфалтирање и сл.);
- **спецификите на работните процеси:** работата во градежништвото е теренска и на отворено, а кај инфраструктурните проекти подразбира и транспорт и патување на работниците, па доколку недела биде неработен ден, тоа сериозно би се одразило врз континуитетот на изведбата и би предизвикало негативни последици врз компаниите од финансиски и од организациски карактер.

Преработувачката индустрија, која во голем дел е извозно ориентирана, и процесот на производство е условен од техничко-технолошките процеси кои бараат континуитет. Дополнително, станува збор за дејности во кои работењето се организира според систем на бригади (т.н. четирисменско работење), кое директно е условено од потребата да се одржи континуитет во работниот процес. Во сите посочени сектори укажувањата на компаниите се дека воведувањето на забрана за работа во недела, за нив ќе значи намалување на бројот на вработени од 10-15%, и значително намалување на продуктивноста и реализираниот извоз. Наведеното особено се однесува на следните дејности:

- производство на хемикалии и хемиски производи (пред се производството на катализатори, но и дејностите за снабдување со технички гасови, каде поради специфичниот карактер на сировините со кои се работи, работните процеси мора да се одвиваат континуирано)
- дејностите производство на фармацевтски препарати, производство на основни фармацевтски производи, производство на други основни неоргански хемикалии и производство на други основни органски хемикалии, кај кои заради својата специфика (непрекинлив техничко-технолошки процес на производство, работење во турнуси), но и заради посебната стратешка важност на истата, посебно во услови на пандемија, неопходно е да се обезбеди непрекинато одвивање на работните процеси;
- експлоатација и преработка на неметали (при производство на гипс и гипсени префабрикати, неопходно е технолошкиот процесот се одвива без застој, а во случаи на застој при секое

стартирање на технолошкиот процес неопходно се зголемува и потрошувачката на енергенсите (електрична енергија, мазут, плин, гас) како и самата сировина и други состојки кои се користат во технолошкиот процес за производство на гипс и гипсени префабрикати);

- **дејноста производство на цигли, ќерамиди и производи од печена глина за градежништвото**, кај кои процесот на работа е секојдневна 24/7 во смени во континуитет. Производството се одвива секојдневно, а еднаш запалената печка не може повторно во сабота да се гасне а во понеделник да се пали. Доколку во овој производствен процес се примени забраана за работа во недела, производството на цигли, ќерамиди и производи од печена глина за градежништво не може ниту да отпочне со работа односно производствениот процес не може рентабилно да работи и ќе се одвива со тешки загуби кои би настанале како последица од повторното рестартирање на печките.
- **производство на акумулатори (производството на акумулатори и батерии, со организиран четирисменски систем на работење**, каде техничко-технолошкиот процес бара континуитет во работата, без прекин на производството 24/7);
- **дејноста на снабдување со нафта и нафтени деривати**, како стратешки важна дејност за нормалното функционирање на пазарот, а имајќи предвид дека прекини во работењето може да доведат до сериозни последици по здравјето и безбедноста на луѓето и животната средина, како и да предизвикаат последици по достапноста на државни резерви на нафта и нафтени деривати, се поставува за потребно да се обезбеди континуиран ангажман на вработените во областа на безбедност на имотот и луѓето, противпожарна заштита, техничка поддршка на системот за противпожарна заштита, надзор на фарма на резервоари со ТНГ, односно присуство на вработени со цел контрола на вентилите, притисокот итн.
- **Производство на технички гасови**, како дејност каде е неопходен 24-часовен континуитет во работата. Производството на технички гасови се одвива во постројки за сепарација на воздухот, на криогени температури (пониски од минус 180 целзиусови степени), преку раздвојување на атмосферскиот воздух на примарните компоненти, Постројките согласно технолошкиот процес се предвидени за континуирана и непрекината работа во текот на годината со ограничен број на часови застои поради планирани одржувања. Поради природата на технолошкиот процес, при секој застој и повторно стартување на постројките, а до постигнување на работните параметри потребни се повеќе денови, како за застој, така и за повторно стартување. Евентуални чести застои, покај тоа што го оневозможуваат редовното работење, ја зголемуваат и можноста од оштетување на опремата. Ова практично би значело дека во

текот на една седмица, од која денот недела е неработен ден, вклучувајќи ги деновите за запирање и стартување на постројките, производството на технички гасови би се ограничило на ефективни максимум два дена производство. Дополнително, континуираното работење на постројките е неопходно со цел во согласност со потребите и барањата на стопанските и другите субјекти, каде непрекинатиот технолошки процес наметнува потреба од континуирана работа и потрошувачка на медицински гасови. Во оваа категорија влегуваат и медицинските установи и болници, каде испораката на медицински гасови се врши согласно потребите, седум дена во неделата, и каде навремената и секојдневна достава на медицинските гасови е од клучно значење за јавното здравје и нормалното функционирање на медицинските и болничките установи.

- о **автомобилска индустрија, особено дејностите на производство на електрична и електронска опрема и производство на возила** - Во Асоцијацијата на странски компании со технолошко напредно производство членуваат 30 компании со странски капитал лоцирани во ТИРЗ и индустриските зелени зони, кои реализираат над 50% од македонскиот извоз, вработуваат преку 30 илјади лица и остваруваат над 2,5 милијарди евра годишни приходи. Производните процеси во овие компании побаруваат континуитет во работењето – ако се воведат ограничувања да се примени 4-сменската шема што ја имаат воспоставени компаниите за нивната клучна опрема (главно поради цената на опремата и тесното грло на нашите процеси), ќе има сериозни проблеми со перформансите и конкурентноста на производите на овие компании. Меѓународните стандарди во автомобилската индустрија диктираат високо ниво на флексибилност во глобалните синџири на снабдување. Компаниите ги исполнуваат барањата на OEM и IATF со стандардни инсталирани машини, и овие стандарди бараат флексибилност на сезонските побарувања и краткорочни глобални флукуации на побарувачката наспроти врвовите на волуменот од 15-25%. За да ги исполнат нарачките, компаниите мора да ги одржуваат т.н. машина за пренапони и капацитет со кадар, достапни во секое време. Доколку на компаниите не им се дозволи да ги користат производствените капацитети 24/7 по барање на клиентот, ќе мора сериозно да ги преиспитаеме праговите на нивниот континуитет во бизнисот и потенцијално да го лоцираат инсталираниот капацитет таму каде што постои таква флексибилност.

Дополнително, во производните капацитети има процеси/активности кои мора да се изведуваат во услови кога производство не работи, како месечни пописи, интервенции на системи, промени во капацитетите и дислокации на опрема за кои задолжително компаниите мора да имаат начин да ги

реализираат со оглед на тоа дека се круцијални во нивното работење.

Асоцијацијата на странски компании со технолошки напредно производство при Советот на странски инвеститори, од името на своите компании – членки, претставени преку истите, а во однос на споделениот предлог за измени на Законот за работните односи во насока на воведување на денот недела како задолжителен ден на неделен одмор, ги истакнува следниве негативни аспекти од имплементација на таквото решение:

1. Загуби

- Загуби поради неискористеност на капацитетот на машините. Невозможноста за користење на опремата во текот на еден ден (Недела) е околу 14% од расположливиот капацитет на опремата што би останал неискористен на годишно ниво. Како пример, компаниите од автомобилскиот сектор, располагаат со високо софистицирана опрема за производство на пластични делови, електроника и склопување со многу висока вредност и секое некористење на истата создава големи трошоци без соодветни економски користи. За голем дел од производствената опрема при оценките дали да се набават и донесат во земјата е планирано дека ќе работат седум дена во неделата за да може да се произведат браните количини.
- Загуби поради неможност да се одговори на барањата на купувачите. Договорите со купувачите бараат флексибилност во поглед на задоволување на зголемените потреби од нивна страна од најмалку 20% во однос на планираните. Невозможноста да се работи во Недела може да предизвика потреба од инвестиции во дополнителна опрема со што производството може да стане непрофитабилно. Исто така, може да предизвика и кршење на договорите со купувачите, високи договорни казни за задоцнување на испораките, губење на репутација на компанијата и воопшто неизвесност од финансиски опстанок на компанијата.
- Загуби поврзани со потребата од одржување на повисоки нивоа на залихи. Нефлексибилноста во поглед на искористување на капацитетите ќе предизвика зголемување на потребните сигурносни залихи на сировини и готови производи што непотребно врзуваат капитал и се дополнителен трошок на компанијата. За да се овозможи конкурентност во автомобилската индустрија се настојува да се работи со минимални или идеално без залихи (Just in time) со цел да се максимизира ефикасноста и да се намалат оперативните трошоците.
- Дополнителни трошоци како резултат на нефлексибилност (недоволно искористен капацитет). Било какви проблеми во синџирот на набавки, непредвидени дефекти или останати оперативни проблеми ќе предизвикаат зголемени оперативни

трошоци бидејќи компанијата нема да може да ги произведе навреме бараните количини на финални производи.

2. Аспект на поврат на инвестиции

Воведувањето на забрана да се работи во недела, во услови на веќе склучени договори со крајните производители, ќе значи изложување на странските инвеститори кон непланирани инвестициски активности во време на криза кои треба да се насочат кон исполнување на веќе дефинирани барања од крајните купувачи. На овој начин како земја праќаме негативен сигнал до сите сегашни и потенцијални странски инвеститори кои веќе имаат направено одлуки за нивните капацитети во земјата на база на информациите и очекувањата со кои располагаат – кои de facto не вклучуваат вакви нагли изненадувања со значаен негативен импакт на повратот на инвестиција (ROI / ROA).

3. Други оперативни аспекти

- Како географска точка се соочуваме со недоволно развиена логистичка поврзаност со најголемите и најважните локации на крајните производители од автомобилската индустрија, што ни е конкурентска слабост во однос на другите локации-држави. Имајќи го в предвид погорното, ако не постои можност од 24/7 работење (односно т.н. работење во 4 смени), што во суштина станува неможно да се изведе со оглед на најновите ограничување за работа во недела, со сериозност е нарушена способноста на македонската автомобилска индустрија конкурентно да ги опслужува барањата на купувачите.
- На страна на вработените, со четирисменскиот модел на работа (Турнус/ 2 дена прва смена, 2 дена втора смена, 2 дена трета смена, 2 дена слободни) се задоволува потребата за неделен одмор на вработените и се намалува стресот предизвикан од повеќедневна ноќна работа, споредно со 5 дена трета смена за вработените кои работат од понеделник до петок во трета смена)

4. Аспект на правна сигурност и предвидливост

Аспектот на правна сигурност и предвидливост, кој е нарушен со ваквите чести промени во законодавството, воопшто. Дотолку повеќе, ако се има в предвид дека во конкретниот случај станува збор за еден од посуштествените закони каков што е Законот за работните односи, кој е еден од оние кои се предмет на разгледување од страна на странските инвеститори при носењето на одлука за инвестирање во државата, станува јасно зошто нарушувањето на овој може да влијае на тоа да го изгубиме местото на мапата на дестинации кои се во ракурсот на

странските инвеститори. Предложеното решение воопшто, а особено краткиот рок на имплементација, од само шест месеци и тоа на средината на деловната година за која се веќе направени деловните планови, како и тоа дека истото е направено без посериозна анализа на можните негативни ефекти и уважување на аргументите на странските инвеститори, сам по себе го наметнува заклучокот дека некои други држави кои се јавуваат како наши најнепосредни конкуренти во битката за привлекување на странски инвестиции ќе извлечат бенефит од домашната кусогледност на овој план.

Само како потсетување, кусогледоста на една претходна измена веќе беше апсолвирана кога на сред деловна година, наспроти сите укажувања и апострофирани негативните ефекти на воведувањето на прогресивното оданочување, најнапред истото беше воведено, а потоа после година примена и ставено во мирување. Сепак, негативното искуство и впечатокот за нарушување на принципот на правна сигурност и предвидливост и натаму останаа кај странските инвеститори. Дополнително, залагањето за промоција на стручното образование и намалување на т.н. младинска невработеност, се коси со воведувањето на измени во ЗРО во насока на воведување на недела како задолжителен неработен ден и ограничувањето младата популација да работи во еден од деновите кога е слободна од настава (како чираци/помошници во работилници, трговија и слично). Би сакале да напоменеме дека компаниите – странски инвестиции, како социјално одговорни компании, во целост ги почитуваат барањата од трудовото законодавство, како во поглед на плаќањето на надоместоците за прекувремена, ноќна или работа во ден на неделен одмор, така и во делот на безбедноста и здравјето при работа, а и во иднина ќе опстојуваат на така дефинираните високи етички норми.

Покрај глобалниот пад на продажбата и борбата за задржување на секое работно место во време на глобална пандемија, компаниите лоцирани во земјата ќе останат единствени во рамките на нивните групации, кои ќе се соочат со дополнителни отежнувања за развој доколку се усвои како таква, најавената законска измена.

Сето ова како што е наведено погоре со сигурност ќе има значително негативно влијание при носењето на одлука:

- Кај постоечките инвеститори: околу трансфери и воведувања на нови производствени линии или понатамошна диверзификација на тековното производно портфолио.
- Кај потенцијалните странски инвеститори овој чекор ќе резултира со апсолутна неатрактивност на нашата земја како дестинација за инвестирање а посебно за капитално интензивните проекти (кои по логиката на нештата вработуваат високо стручен кадар), а наместо тука, своите инвестициски планови ќе ги пренасочат кон земјите од ЕУ во

Источна Европа и конкурентските земји од поблиското (Турција, Србија) и поширокото Европско опкружување (Молдавија и Украина), односно земјите од северно-африканскиот брег: Тунис и Мароко.

Поради тоа, потребно е да се обезбеди непрекинато работење 24/7 за дејностите сервисно производство кое се одвива во режим на четири-сменско работење (турнус) и сервисно производство на електрична и електронска опрема за моторни возила.

- **Земјоделство и прехранбена индустрија, поради следните специфичности:**

- **кондиторска индустрија** (каде технолошкиот процес неопходно се зголемува и потрошувачката на енергенсите (електрична енергија, мазут, плин, гас) како и самата сировина и други состојки кои се користат во технолошкиот процес бара заради оптимизација на производството, тој процес да се одвива континуирано;
- **Преработка и конзервирање на месо и производство на производи од месо**, имајќи предвид дека дејноста Преработка и конзервирање на месо и производство на производи од месо се остварува во индустриски објекти-фабрики каде работниот процес е од таква природа што не може да се прекине, пред се поради техничко-технолошки процес и потребата од континуитет на работа.
- **Преработка на млеко и производство на сирење** - имајќи ја во предвид индустриската гранка, механизмите и системите кои служат за обезбедување на безбеден производ, квалитетен производ, и производ кој ги дава потребните нутриенти, невозможно е недела да биде неработен ден во сегментот на прием и примарна обработка на суровото млеко, од причина што млекото кое што се измолзува во сабота, се складира на фарма или откупен пункт и се разладува. Истото тоа млеко, по разладувањето, во недела наутро, се транспортира во млекарниците. Се врши прием на истото и се пристапува кон примарна преработка – филтрација, додатно ладење. Поради запазување на квалитетот на хемискиот и микробиолошкиот состав на суровото млеко, по самиот прием треба термички да се преработи - пастеризира. Зависно од големината на млекарницата, за овој процес, односно прием и пастеризација на сурово млеко потребни се еден до двајца оператери, односно, бројот на вработени кои би требале да бидат дежурни во недела, изнесува еден до двајца. Доколку овие активности не се преземат во недела, тогаш измолзеното млеко од сабота нема да се откупува, а измолзеното млеко од недела ќе се превезе во понеделник и ќе се преработува во вторник. На ваков начин се губи еден ден производство, односно при ваков случај се намалува производниот капацитет на фабриката со огромни економски штети и потребата од работна сила ќе биде намалена

за една седмина (за изгубениот произведен ден во понеделник). Вкупните приходи кои по оваа основа можат да ги изгубат млекарниците се проценуваат на околу 12 до 15 милиони евра. Во основа, зависно од големината на млекарницата, за овој процес, односно прием и пастеризација на сурово млеко потребни се еден до тројца оператери, односно, бројот на вработени кои би требале да бидат дежурни во недела, изнесува еден до три вработени. Но, постои одреден дел од годината (период Април – Јуни), период на таканаречена зголемена лактација кога поради зголемен прилив на млеко во рамки на една седмица, по исклучок може да се случи да биде потребен ангажман и на повеќе работници од делот за преработка и производство. Иако ова може да се случи само во еден дел од годината, сепак, изземањето на млечната индустрија од исклучоците може да доведе до недоразбирања, различни толкувања на законските одредби од различни органи и неоправдани санкционирања на компаниите.

- **Производството на пиво и безалкохолни пијалаци** е комплексен и специфичен процес. Се работи за процес кој е контролиран и управуван од живи организми (пивски квасци). Квалитетот на производот во најголема мера зависи од активноста на овие живи микроорганизми кои мора да бидат постојано надгледувани и чувани во активна состојба. Процесот на производство на пиво вклучува алкохолна ферментација на пивски квасец која се одвива во континуирано времетраење од неколку дена. Ова значи дека процесот на ферментација (добивање на алкохол) е исто така континуиран и задолжително мора да биде постојано следен. Дополнително, а со цел овој процес да се одвива непречено, потребно е да се има 24/7 поддршка од делот на енергетика т.е непрекинато снабдување со воздух, вода, ладилна и топлотна енергија. Ако во некој од горе наведените случаи дојде до прекин со снабдувањето, истото ќе значи нарушување на квалитетот на производот, а следствено на тоа и огромна загуба. Исто така, специфичните енергенси и продукти кои се добиваат во производството, како што се CO₂ и Метан бараат постојан мониторинг и надзор 24/7 за да не дојде до било какво загрозување на општата безбедност и животната средина. Од друга страна, при неработење во некој ден, односно во недела согласно предложениот закон, секое рестартирање на производството е поврзано со загуби на ресурсите - вода и енергија, што покрај неекономичното управување со природните ресурси, значи и дополнително загадување на животната околина.
- Поради спецификата на процесите и потребниот квалитет што треба да го гарантираме за производите од оваа дејност, а со цел да се обезбедат најквалитетни производи за потрошувачите, прекилот на работата во недела би значело дополнително

изгубено продуктивно време (уште една до две смени во Понеделник) за да се рестартира производството.

- Подетално, ова може да се опише на следниот начин:

- За процесот на производство на пиво да започне во понеделник, потребна е претходна припрема на производот и производната опрема која претходна припрема трае најмалку 24 часа,
- Со цел да почне процесот на точење на пиво на линија, потребна е претходна припрема, а исто така пивото треба да биде исфилтрирано најмалку 24 часа пред започнување со точењето,
- Со оглед на тоа што се работи за производ кој се користи како исхрана, задолжително мора да се изврши санитација на целокупната опрема пред употреба, кое што мора да се изврши најмалку 8 часа пред опремата да почне да се користи,
- Подесувањето, штелувањето на линиите за производство на пиво согласно програмата за работа, треба да биде направено најмалку 8 часа пред започнувањето на процесот

Прекилот на работата во недела за производството на безалкохолни пијалаци би значело дополнително изгубен работен ден понеделник кој би бил без производство поради следните спецификите на претходните постапки во кои е вклучено:

- Санитација на целокупната опрема пред употреба во траење од 6 часа,
- Претходна припрема која се состои од загревање на опремата за пастеризација во траење од 3 часа,
- Претходна припрема на шеќерен сируп во траење од 8 часа,
- Припрема на финален сируп во траење од 3-4 часа,
- Подесување на производствените линии согласно програмата за работа во времетраење од 2 часа.

Производството на пиво и безалкохолни пијалаци и ограничувањето да работиме во недела би имало негативни импликации, особено од со директна последица на тоа би било нарушен квалитет (свежина) на нашите производи на пазарот, доведувајќи се во опасност и од евентуална расипливост, што во крајна линија значи и генерирање на дополнителни оперативни трошоци.

- Производство на сокови од овошје и зеленчук, кај кои согласно производствениот процес, не е можно прекинување на работата во ден недела, со оглед дека свежите сировини (овошје) се сезонски условени и бараат тековна набавка и непрекината и брза преработка. Само на тој начин компаниите од оваа дејност можат да гарантираат висок квалитет на производите кои се

пласираат на домашниот и странските пазари. Ограничување на работниот процес во дејностите каде технолошко-производствените процеси се сложени и не трпат застој или одлагање ќе генерира зголемување на трошоците на компанијата за рестартирање на самиот производствен процес по прекилот на работата во недела и намалување на потребата од актуелниот број на работната сила.

- **Производство на освежителни пијалаци, минерална вода и друга освежителна вода**, кај кои дејности целосното неработење во недела автоматски ќе значи неможност за стартување на производните линии во понеделник. Имено, има неопходни технички подготовки кои мора да се направат во производство во недела за да стартуваат производните линии во прва смена во понеделник – котлара, оддел за санитација на опрема и перење на филтри за третман на вода, оддел за подготовка на сируп и оддел за одржување, чија задача е задолжителен преглед пред стартување на производствениот процес.
- **Дејностите производство на пијалаци, производство на вино од грозје, дејности од областа на лозарството, дејноста одгледување на грозје и дејностите од продажба на вино**, кај кои поради природата на дејноста неопходно е работниот процес да се одвива непрекинато.

- **Дејноста на спортските обложувалници и казината.** Напоменуваме дека работата на спортските обложувалници директно зависи од понудата на спортски натпревари, а најголем дел од спортските натпревари се играат за време на викендите, односно во недела, а 70% од прометот во оваа дејност се реализира во недела. При тоа, потенцираме дека член 83 од Законот за игрите на среќа и забавните игри кој ја регулира работата на спортските обложувалници го предвидува следното: *„Обложувалницата може да утврди работно време од 24 часа на ден, секој ден, независно од тоа дали со закон или со друг пропис е одреден државен или верски празник или друг неработен ден“*. Дополнително, членот 69 уредува дека *„Казиното може со правилникот да пропише работно време од 24 часа на ден, секој ден, независно од тоа дали со закон или со друг пропис е одреден државен или верски празник или друг неработен ден“*.

Компаниите од оваа дејност имаат регистрирано работно време 24/7, лиценцата за игри на среќа важи за 7 дена во неделата, паушалите се плаќаат за 7 дена во неделата, а не за 6.

На годишно ниво, во државниот и локалните буџети од индустријата на игри на среќа се влеваат повеќе од 250 милиони евра, по основ на директни приходи и индиректните приходи од ДДВ, локални такси, придонеси и даноци за плати, закуп на деловен простор. За плати за своите вработени, компаниите приредувачи на игри на среќа издвојуваат над 30 милиони евра. Сите директно вработени во целата индустрија на игрите на среќа, кои ги има повеќе од 8.000, одржуваат

уште седум работни места во други стопански гранки, односно индустријата на игри на среќа поддржува над 54.000 работни места. Индустријата примарно вработува студенти и дипломци кои претставуваат околу 15 % од вкупниот број на вработени, а расте и трендот на вработување на млади информатичари, математичари, програмери и електроинженери,

Во моментот интернет обложувањето во државата не е достапно. Истото беше достапно само 6 месеци со Уредба на Владата која прекина да важи на 22 декември, 2020 година, односно не се преточи во трајно законско решение. Повторното воведување на оваа услуга е неизвесно. Но и доколку се овозможи интернет обложувањето, тоа нема да спречи отпуштања на вработени во спортските обложувалници кои сега се потребни за да покријат еден дополнителен ден од неделата. Воедно, интернет обложувањето и кога би било достапно е само уште еден канал од понудата на спортските обложувалници, но тој не може во ниту еден случај да ги покрие трошоците на работењето доколку еден ден (недела) е неработен. Голем дел од играчите, односно повеќе од 70% не се во можност да го користат овој канал (интернетот), бидејќи истите се во категорија која има многу мала или речиси целосно неразвиена интернет писменост. Па така, приходот на дејноста ќе се намали значително. Дополнително во објектите на спортските обложувалници покрај основната дејност се нудат и угостителски услуги кои најголемиот дел од прометот го остваруваат за време на викендите и тоа исто така влијае на бројот на вработените во објектите. Доколку денот недела биде неработен ден за спортските обложувалници, ќе доведе до огромен пад на приходите. Според проценките станува збор за пад на приходи од над 70%, со што ќе се загрози редовното работење на приредувачите на игри на среќа во обложувалница. Практично, ќе се загрози можноста за покривање на трошоците од редовното работење (плати за вработени, подмирување на кирии и сл.) и неминовно ќе придонесе за отпуштање на третина директно засегнати вработени во спортските обложувалници, како и на дополнителен број на вработени во спортските обложувалници кои ќе бидат индиректно загрозени заради оваа промена.

Во однос на казината, најголемиот број на посетители (посебно во пограничните региони кон Грција) се странски државјани, и истите доаѓаат да се забавуваат во казиното најчесто во сабота и недела, а не во работен ден преку неделата, за што потврдува и фактот што 50% од приходите на казината во Гевгелија се остваруваат во деновите на викенд (петок навечер, сабота и недела). При тоа, во светската пракса не постојат примери каде игрите на среќа имаат ограничување на работното време или работни денови во неделата.

- **Дејноста на трговија на зелени пазари**, ќе има сериозни негативни последици врз работата на повеќе од 5.000 закупци на тезги на зелените пазари кои функционираат во повеќе од 50 општини на локално ниво на територијата на целата држава и со негативен ефект врз граѓаните кои нема да имаат можност за пазарење на зелените пазари во недела и во

деновите на државни празници. Текстот на предлог законот за работни односи, како и тој на законот за трговија, не се во интерес на дејноста трговија на зелени пазари. Напротив, со предложените решенија статусот и значењето на дејноста трговија на зелени пазари е депласиран, како за организаторите, така и за закупците на тезги (тезгациите) и граѓаните пошироко. Трговците на тезги на зелените пазари финансиските импликации од измените на законот ќе ги осетат многу сериозно од причина што најголемиот промет го остваруваат токму во викенд деновите - сабота и недела, како и во деновите на државни празници.

За трговците на тезги на зелените пазари, кои вршат продажба на сопствени земјоделски производи само во деновите на викендот – т.н. сезонски продавачи, исто така мерката „недела неработен ден„ ќе значи неможност за стопанисување.

Постојат зелени пазари во државата на кои најзначаен пазарен ден им е недела а во дел од градовите традиционално им е само во ден недела (пр. Гевгелија, Богданци и други). Во тој случај, таквите градови и населени места би требало да останат без можност за снабдување.

Прогласувањето на недела за неработен ден и навиките, традиционално создадени на зелените пазари низ државата – претежно да се пазари во деновите на викендот, можат да ја зајакнат појавата на т.н. диви продавачи кои ќе продаваат на јавни површини (улици, тротоари, плоштади, скверови и други „погодни„ места). Последиците од тоа се повеќе комунален отпад на јавни површини, кој нема кој да го собере и создавање и покачување на сивата економија во државата.

Голем број на продажни тезги на пазарите низ републиката би останале неангажирани, од кои само на пазарите во Скопје – со кои стопанисува Скопски пазар АД – 2500 по број, Велес околу 350, Кавадарци околу 200 неангажирани тезги од кои скоро 70% се тезги ангажирани од земјоделски производители, Тетово 166 тезги и т.н..

Во голем дел од градовите ќе се почувствува пад на приходите и по основ на т.н. „дневни договори„ каде тезгата како продажно место се ангажира на дневна основа, а не со годишен или повеќемесечен договор за закуп.

Посебен случај е со пазарите во Битола, каде се ангажирани околу 600 тезги, од кои значаен дел тргуваат и во ден недела. Поради конфигурацијата и поставеноста на пазарот на трасата на две улици, негово „затворање„ во ден недела едноставно не е изводливо.

И пазарите низ републиката на кои пазарен ден не им е недела, сосема се согласни и го поддржуваат членството на Групацијата во настојувањата за зелените пазари да се направи исклучок и да им се овозможи работа во недела.

- Наплата на патарина и безбедност во сообраќајот, имајќи предвид дека наплатата на патарина во РСМ како и надлежностите на одделението за контрола на сообраќај – контролниот пункт за тунелот на автопатот Демир Капија Смоквица кои се од исклучителна важност за

безбедност во сообраќајот, претставуваат континуирани процеси кои што се одвиваат непрекинато, 24 часа во неделата.

- **Сезонска работа**, која е определена врз основа на климатските и природните услови, со што работодавачот нема флексибилност во однос на продолжување на процесот на работа или реорганизација на процесот за работа.
- Дејности кои вклучуваат давање на услуги на испорака на домашна адреса на стоки за широка потрошувачка; и
- Дејности кои вклучуваат давање на услуги на поправка, сервисирање и одржување на индустриски машини и опрема, канцелариска опрема и стоки за широка потрошувачка, во работилници или на лице место каде што се наоѓаат машините, опремата, односно стоките.
- Формулацијата „Дејности кои имаат карактер на помошни или придружни дејности со цел непречено функционирање на дејностите од овој став“ е прилично широко и непрецизно дефинирана. Компаниите сметаат дека вака формулираната одредба ќе создава можности за различно толкување и арбитрерност во постапувањето на Државниот инспекторат за труд, т.е. недефинираност кој ќе ја утврдува поврзаноста на нивните активности со непреченоста во одвивањето на производниот процес и можност за арбитрерно постапување.

Поради тоа, го предлагаме следното:

- Предложената измена во членот 106 став 3 да се брише;
- Во членот 134, ставот 2 да се измени и да гласи:
(2) Ден на неделен одмор е недела. Ако тоа е потребно заради техничко-технолошки, организациски или објективни причини, како и кога работниот процес е организиран во систем на четирисменско работење, работникот правото на неделен одмор ќе го користи во друг ден од неделата, најдоцна во наредните седум дена.

Алтернатива

Доколку надлежните државни органи останат на определбата на таксативно наведување на исклучоци од генералната забрана за работа во недела, во листата да бидат дополнети сите дејности наведени погоре.

Член 132 став (6)

Компаниите укажуваат дека во секторот индустрија, голем број на деловни субјекти (посебно големите производствени капацитети), своето работење го имаат организирано според принципот – ротација на 4 смени. Согласно овој режим на работа, на работниците им се загарантирани два слободни денови за неделен одмор, но тие се користат наизменично согласно редоследот

на распоредот на смените, и за различни работници се користат во било кој ден од неделата.

Согласно наведеното, кај овие деловни субјекти, кои имаат организирано систем на четирисменско работење, предложеното решение според кое треба во секој случај неделата да се плаќа како неработен ден, и покрај обезбедените неработни денови, е неприфатливо и неприменливо. За овие работници, загарантирано е правото на неделен одмор, во други денови од неделата, и неоправдано е да се прави разграничување помеѓу работниците на кои на ротациска основа наизменично ќе им бидат денови на неделен одмор понеделник и вторник, и работниците на кои денови на неделен одмор им биле сабота и недела;

Важечките одредби од ЗРО според кои се остава на работодавачот можност да го утврди работното време според потребите на работниот процес е согласно уставните принципи за слободата на пазарот и претприемништвото и секое ограничување би било спротивно на овие уставно загарантирани принципи.

Согласно наведеното, неоправдано е за работниците кои се ангажирани во ваков режим на работа неделата задолжително да се смета за ден на неделен одмор и за работен ангажман на тој дел да се плаќа зголемена дневница (најмалку 50% за секој час поминат на работа) – на ваков начин, имајќи предвид дека работењето во недела е дел од редовниот работен распоред на работникот и загарантирани му се два други слободни денови за неделен одмор, плаќањето за зголемена дневница за работа во тие денови би претставувало неправичен третман кон работниците.

Член 134 ставови (7) и (9)

Со оглед дека станува збор за регистрирано работно време, и континуиран процес на работа 24/7, сметаме дека е непотребно да се наметнува дополнително административно оптоварување на компаниите да доставуваат известувања до државниот инспекторат. Такво известување би требало да се праќа само во ситуација на вонредни околности, кога поради непредвидени работи.

Член 134 став (8)

Предложеното решение со подзаконски акт да бидат дефинирани помошните дејности и придружните работи од ставот (3) алинеи 39 и 40 на членот 134 е непрактично и неприменливо, со оглед на неможноста за секоја поодделна дејност и индустрија да се уредат сите вакви дејности, и сите поединости во работењето на компаниите, и се поставува прашањето дали ваквиот подзаконски акт ќе даде одговор на сите недоречености на законот.

Член 5 од предложениот текст на Законот

Компаниите укажуваат дека имајќи ги предвид тековните околности и проблемите кои ги предизвика здравствено-економската криза, како и неизвесноста околу нејзиното траење и перспективите за закрепнување на домашната, но и на глобалната економија, како и фактот што измената се иницира кон крајот на даночната година, кога деловните субјекти веќе ги имаат затворено финансиските планови за следната година, предвидениот рок за започнување на примена на предложените одредби (01 септември 2021 година) е премногу краток.

За да се овозможи соодветно време за прилагодување (вклучувајќи ги активностите за известување на клиенти, прилагодување на производни планови, измени на постојни договори во кои се дефинирани рокови за испорака, договори за закуп на деловен простор, обезбедување на дополнителна работна сила, набавка на нови машини) потребно ќе биде подолго време.

*

*

*

Дополнително, компаниите-членки на Стопанската комора на Северна Македонија остануваат кон забелешките, коментарите и укажувањата изнесени во претходните дописи поднесени по однос на ова законско решение, а особено кон следните напомени:

- Во многу сектори, особено во **преработувачката индустрија, природата на работниот процес е таква што не може и не смее да биде прекинувана**, (односно мора да се одржува континуитет во работните процеси, барем во клучните процеси кои не трпат одлагање), или нивното рестартирање по настанат прекин е поврзано со големи трошоци или голема загуба на време (што ефективно ќе значи дека за компаниите од преработувачката индустрија ниту понеделник нема да биде целосно ефективен работен ден), а во многу случаи прекин на производствените процеси може да доведе до ризици по здравјето и животот на вработените, на опремата, како и на животната средина. Дополнително, тоа ќе ги зголеми трошоците по единица производ и ќе ги направи македонските извозници помалку неконкурентни во однос на опкружувањето.
- Забраната за работа во недела, за многу работодавачи **нужно ќе доведе до состојба да мора да го намалат бројот на ангажираната работна сила** (ако претходно работните процеси се спроведувале 7 дена неделно 24 часа, вкупниот број на вработени бил директно во корелација со капацитетите на производствените погони, односно бројот на вработени ја одразува потребата сите работни места во производствениот процес да бидат функционални 24 часа дневно 7 дена во неделата – ако тоа се ограничи на 6 дена во неделата, нужно ќе дојде до потреба од намалување на вкупниот број на вработени);
- **Контрапродуктивен и ограничувачки е пристапот на поименично именување на дејности на кои ќе им биде дозволено да работат во недела**, со нивно наведување во закон. Сметаме дека ваков пристап ќе доведе до многу проблеми во практиката, и неможност за спроведување на некои активности или процеси кои се од витално значење за државата;
- За компаниите кои процесот на работа го организираат во смени (најчесто според системот на турнуси, со четири бригади кои наизменично работат во смени, па имаат два дена слободни), неприфатливо и неприменливо е решението да се исплатува

посебен додаток на плата за работата во недела. За овие работници, загарантирано е правото на неделен одмор, во други денови од неделата, и неоправдано е да се прави разграничување помеѓу работниците на кои на ротациска основа наизменично ќе им бидат денови на неделен одмор понеделник и вторник, и работниците на кои денови на неделен одмор им биле сабота и недела;

- Предложеното решение излегува од границите кои ги поставуваат Директивата 2003/88 на ЕУ која уредува одредени аспекти за организацијата на работното време, како и на Конвенциите 14 и 106 на Меѓународната организација на трудот. Во ниту едно од компаративните решенија не е предвидено строго ограничување на работењето во недела од ваков тип, како што се уредува со предложените законски одредби.
- Сите законодавства уредуваат посебен режим и отстапување од правилата, кога станува збор за систем на работа организиран според системот на четирисменско работење. Овие дејности од преработувачката индустрија заради природата на работниот процес, неопходно е да се одржуваат континуитет на производството, и неприфатливо е да се ограничува нивното право да ги организираат работните процеси и распоредот на работното време, без да се има предвид потребата за оптимизација на нивното работење и одржување на конкурентноста на нивните производи.
- Треба да се има предвид дека компаративните решенија од државите од соседството каде се воведени определени ограничувања во трговијата во недела, уредуваат посебен режим за работа во недела само во секторот трговија, а не и во сите останати дејности – одредбите со кои се уредува неделниот одмор во овие законодавства (Црна Гора и Словенија, од земјите од регионот), содржат одредби кои по ништо не отстапуваат од важечката одредба од членот 134 од ЗРО, која го уредува неделниот одмор. Ниту една друга држава од соседството, ниту од државите кои се директни конкуренти на РСМ во привлекувањето на странски инвеститори не е уредено вакво стриктно ограничување, и истото сериозно ќе влијае на конкурентноста на македонските компании, но и ќе наметне ризици за одлив на инвестиции на тие пазари;
- Предложеното решение директно задира во слободата на пазарот и претприемништвото, кои согласно членот 55 од Уставот на РСМ може да се ограничат со закон единствено заради одбраната на Републиката, зачувувањето на природата, животната средина или здравјето на луѓето. Неприфатливо за принципите на пазарната економија е со административен акт да се определува листа на дејности на кои ќе им се дозволи да спроведуваат работни процеси во недела, и арбитрерно, од страна на државните органи, без јасно дефинирани критериуми, да се проценува за секоја компанија

одделно дали извршувањето на некои работи имаат карактер на помошни или придружни дејности со цел непречено функционирање на дејностите за кои е дозволено да работат во недела. Ваквата определба е неуставна и нелегитимна.

Се надеваме дека доставените коментари и забелешки ќе бидат земени предвид при изготвувањето на финалната верзија на текстот на законот, а Стопанската комора на Северна Македонија останува на располагање за сите идни активности по однос на ова прашање, со цел креирање на јасна и применлива законска регулатива.

Со почит,

в.д. извршен директор,
Билјана Пеева Гурик

Изготвил: д-р Татјана Штерјова Душковска, директор на дирекција